

ՎԱՀԵ ՕՇԱԿԱՆ՝ ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԻՆԻ ՈՒ ՄԱՐԴԿԱՅԻՆԻ ԽԱՉԱԶԵԲՄԱՆ ԾԻՐԻ ՎՐԱՅ...

Posted on July 25, 2022 by Keghart

Category: [Opinions](#)

Մովսես Ծիրանի, Երեւան, Յունուար 2022

Իմ գրասեր ընթերցող,

Վերջերս Վահե Օշականի ստեղծագործական կեանքի մասին վաւերագրական ժապաւեն մը՝ «Միջնարար»ը (բեմադրիչ՝ Հրայր Անմահունի) դրկուեցաւ ինծի իմ լաւ ընկերներէն, յայտնի ջրանկարիչ՝ Տր. Յարութիւն Արմենեանի կողմէ: Յղացք մը՝ որ լուրջ փորձ մըն է վեր հանելու այս գրական քուրմի ստեղծագործական արժանիքներն ու գեղարուեստական կերպարը: Յատկապէս հետաքրքրական ու շահեկան էին Մարք Նշանեանի ու Գրիգոր Պլտեանի վերլուծումներն ու մեկնաբանութիւնները, որոնք առիթ տուին ինծի՝ նոր մտորումներու... ու յիշելու՝ առաջին հանդիպումս ու հետագայի վերջին հեռաձայնային խօսակցութիւնս իր հետ... :

Գալուստ Կիւլպէնկեան

երկ. վարժարան, 1966, Այնճար:

Կազմակերպողը թէև «Մուսա լեռ Գրական Խմբակն» էր, սակայն զինք հրաւիրողը՝

բարձր դասարաններու հայերէնի ուսուցիչը՝ Պօղոս Սևապետանը: Որովհետեւ ի սկզբանէ որոշ գաղափար մը ունէինք անոր արտակերպին խառնուածքի մասին, անհամբեր էինք զինք տեսնելու ու լսելու:

Իբրեւ աննախընթաց ձեռնարկ, գիւղի գրասեր հասարակութիւնը եւս հրաւիրուած էր: Այնպէս որ Տիգրանեան Սրահէն ներս նոյնի՛սկ ոտքի կենալու տեղ չկար... :

Վահե Օշական անելի համամարդկային հարցեր շօշափեց քան ազգային եւ փոխանակ փառքը հիւսելու Արեւմտահայ գրականութեան, ան արժեւորումը կատարեց որոշ վերապահութիւններով: Իսկ երբ մեր նախկին հայերէնի ուսուցիչը՝ Թովմաս Հապէշեանը հարց տուաւ.

-Ի՞նչ կարծիք ունիք ժամանակակից սփիւռքահայ գրողներու մասին:

Ան առանց բառերը ծամծմելու պատասխանեց.

-Սփիւռքահայ գրողներ չկան այսօր, այլ կան՝ քաղաքական «փողահարներ», որոնք գրականութեամբ ալ կը զբաղին...:

Գիւղի մտաւորականներէն՝ Թադէոս Պագալեանը ուզեց նեղը դնել զինք ու անմիջապէս հարցուց.

-Եթէ այդպէս է, ապա ո՞վ է Յակոբ Օշականը ձեզի համար:

Վահե Օշական ամենայն հանդարտութեամբ շարունակեց.

-Նախ՝ ճշդեմ որ Յակոբ Օշականը արեւմտահայ գրող է եւ ոչ թէ սփիւռքահայ: Թէեւ ես սկսայ գրել ընթերցելէ ետք անոր գրականութիւնը, գրող դարձայ շնորհիւ իր գրականութեան մէջ խորացման, սակայն ան անցեալի մարդ է: Այսօր մենք կ'ապրինք սփիւռքի մէջ, ունինք մեր խնդիրներն ու տագնապները... մեզի համար «ժամանակավրէպ» է անոր գրականութիւնը:

Ոչ ոք կը սպասեր նման պատասխաններու... : Առաջին անգամն էր որ կը լսէինք նմանօրինակ կարծիքներ, որոնք ոչ միայն կը հակասէին մեր ըմբռնումներուն, այլեւ ինչ որ տեղ «յուսախաբ» կ'ընէին մեզ... :

Ձեռնարկի աւարտին «Գրական խմբակ»ի խնդրանքով առանձին հանդիպում մը ունեցանք իր հետ, որ տեղի ունեցաւ ուսուցչարանը, ուր բնականաբար ներկայ եղան նաեւ ուսուցիչ-ուսուցչուհիներ: Անոնց ներկայութեան ան մեզ ըմբոստութեան կը մղէր թէ՛ իրենց եւ թէ՛ բոլոր դաստիարակներու ու դեկավարներու դէմ: Նոյնի՛սկ մէջբերում մը կատարելով, ըսաւ. «Վա՛յ այն ազգին, որուն երիտասարդները դժգոհ չեն», իսկ վերջաւորութեան խօսքը ուղղելով ուսուցիչ-ուսուցչուհիներուն ըսաւ.

-Լաւ է որ «մոլեռանդ» հայեր կը պատրաստէք հոս, սփիւռքի գոյատեւման համար անհրաժեշտութիւն է... շարունակեցէք:

Իմ արդարամիտ ընթերցող,

Շատ լաւ կը յիշեմ որ ան «մոլեռանդ» բառը օգտագործեց, որ կը հակասեր իր պարզած սկզբունքներուն: Այո, անդրադարձայ որ հակասութեան մէջ է... : Թէեւ քաջութիւնը չունեցայ արտայայտուելու... սակայն խորապէս տպաւորուած էի... իր յանդուգն ու տարօրինակ կեցուածքներով... :

Բոլոր պարագաներուն սակայն անոր «գարտուղի գաղափարները» թե՛ նորութիւն էին և թե՛ հետաքրքրական ու նաեւ՝ շահեկան մեզի համար, որովհետեւ այն օրերուն մենք ըմբոստ էինք ու հակամէտ՝ հակադրուելու մեր երեցներուն ըլլայ ընկերային, կրթական թէ քաղաքական, ինչպէս նաև կրօնական գետնի վրայ:

Ան իր հետ բերած էր «Քաղաք»ը գիրքը, զոր նուիրեց դպրոցին: Իր մեկնելէն ետք խնդրեցի որ նախ ինծի տրամադրուի, սակայն մերժուեցայ.... , «Տակաւին կանուխ է», ըսին:

Շուրջ տարի մը ետք, Սևապեանը օրինակ մը նուէր բերաւ ինծի: Կարդացի, անելի ճիշդը ճիգ ըրի կարդալու: Իսկ եթէ անելի անկեղծ պիտի ըլլամ, պետք է խոստովանիմ որ պարզապէս ինքզինքս ստիպեցի, որպէսզի ընթերցեմ... : Առանձին հատուածներ եւ կամ նախադասութիւններ ինչ որ բան կ'ըսէին, սակայն ընդհանուրին մէջ բան չէի հասկնար: Նկատի առեք որ մինչ այդ իբրեւ քաղաք ես տեսած էի գիւղաքաղաքի մը՝ Չահլէի փողոցները, սրճարաններն ու «սինեմաները», իսկ բնաւ գաղափար չունէի թէ ինչպէս կ'ըլլան քաղաքի եկեղեցիները եւ կամ յատկապէս «քապարէներ»ն ու պոռնկատուները: Միայն հասկցայ որ անկեղծ, խիզախ, ազատախոհ գրողի մը հետ է գործս... :

«Բագին»ի խմբագրատուն, 1975, ամառ, Պէյրուս:

Հայաստանէն բերած տրցակ մը գիրքեր, թերթեր եւ կարգ մը «թարմ տեղեկութիւններ» յանձնեցի Սևապեանին, որ իր հերթին տուաւ ինծի «Բագին»ի որոշ թիւեր...: Այդ տարիներուն Սևապեանի եւ հայրենի ազգայնական շարք մը մտաւորականներու հետ կապ կը պահէի, միշտ բարձր պահելով թե՛ «Բագին»ի եւ թե՛ խմբագրին վարկն ու հեղինակութիւնը: Այդպէս թելադրուած էր ինծի... : Պէտք է վկայեմ որ Սևապեանն ալ իր հերթին, իբրեւ հաւատարիմ կուսակցական, ամենայն պարկեշտութեամբ կ'իրագործէր «Վերէն» եկած որոշումները...: Երբ հարց տուի թէ ի՞նչ յատկանշական նորութիւններ կան գաղութէն ներս, ան դարակէն հանեց «Երիտասարդ Հայ»ի մէկ համարը, Վ. Օշական ստորագրած ու «Նոր Հայրենիք» խորագրուած յօդուածի էջը բանալէ եւ առջեւս դնելէ ետք, հեգնանքով ըսաւ.

-Կարդա՛ եւ վայելէ՛...

Կարդացի եւ վայելեցի՛... Բայց ո՛չ հեգնանքով, այլ ամենայն լրջութեամբ ու ... մտահոգուեցայ... : Հապա՞ եթէ ճիշդ էին Վահե Օշականի քննադատութիւնները... : Խնդրայարոյց յօդուած մըն էր, որ փոթորիկ ստեղծած էր գաղութէն ներս: Հակառակ

անոր որ իր արտայայտած միտքերն շատեր կասկածելի ու ծայրայեղական կը թուէին... այդ օրերուն... այս անգամ ոչ միայն տպաւորուած, այլեւ ուղղակի հիացած էի իրաւութեամբ դատելու իր համարձակ ու յանդուգն կեցուածքներով... Ու անհուն ցանկութիւն մը ունեցայ վերստին ընթերցելու «Քաղաք»ն ու այլ գործեր եւս: «Քաղաք»ը ձեռքիս տակն էր: Իսկ Սնապեանը, հակառակ անոր որ լուրջ վերապահութիւններ ունէր վկայուած գրողներու եւ մասնաւորաբար Վ. Օշականի հանդէպ, տրամադրեց ինծի «Քառուղի»ն եւ քանի մը «Բագին»ի համարներ : «Քաղաք»ն ու քանի մը բանաստեղծութիւններ ընթերցեցի... առանց մասնաւոր տաղտուկ զգալու, իսկ «Քառուղի»ն սկսայ, բայց չկրցայ շարունակել... : Այնուամենայնիւ թէեւ Վ. Օշականը անելի բարձրացաւ աչքիս, սակայն իբրեւ գրող չկրցայ գնահատել ու որոշել իր տեղը...:

Մարգ Նշանեան Վահե Օշականի հետ

Այդ օրերուն Սնապեանը հեղինակութիւն էր մեզի համար, կը սպասէի որ իր կարծիքը տայ, սակայն միշտ կը խուսափէր: Իմ հարցերուն կամ չէր պատասխաներ կամ ալ երկիմաստ եւ լարծուն բացատրութիւններ կու տար: Խնդիրը այն էր որ ան մասնագիտական կրթութիւն ստացած չըլլալու բարդոյթ կը տառապէր: Սակայն այդ բացը լրացնելու համար կը դիմէր ինքնաշխատութեան եւ ոչ միայն անխոնջ աշխատող մըն էր, այլեւ շատ լաւ գիտեր իր շուրջիներուն ու գրասէր ծանօթներուն նոյնպէս ինչպէս աշխատոցնել ի նպաստ «Բագին»ին: Բացի ինձմէ, յատկապէս եղբորմես՝ Պետիկէն եւ իր աշակերտներէն գործի կը լծէր նաեւ Արտաշես Տէր Խաչատուրեանի (արխիվագետ), Ավո Թումայեանի (արխիվային լուսանկարներու շտեմարան) եւ Յակոբ Իսկէնտերեանի (գիրքերու մեծ հաւաքածոյի տէր) նման մտաւորականներու, որոնք բոլորն ալ սիրայօժար կերպով կ'օժանդակէին իրեն, յանուն «Բագին»ի որակի

բարելավման... : Իմ պարագայիս, խոստովանիմ որ խմբագրական ճիւղին մէջ որոշ բաներ կը սորվէի նաեւ այս ընթացքին: Այնուամենայնիւ յետագային հասկցայ թէ Վ. Օշականի գրականութիւնը անհասկնալի «բարդ» աշխարհ մըն էր իրեն համար: Իսկ այդ «անհասկնալիութեան բարդութիւնը» փոխանցուած էր նաեւ ինծի եւ ուրիշներու... :

Տարիներ ետք, երբ արդէն ծանօթ էի «Տատախստական» շարժումին, ենթագիտակիցի գործօնին ու նաեւ՝ անհեթեթի ու գերիրապաշտ գրականութեան (Փիրանտելլօ, Ժան Ժընէ, Պէքթօ, Ապոլինէր, Արակոն, Պրեթոն ...), առիթ ունեցայ ընթերցելու «Ահազանգ»ը: Եթէ ատկէ առաջ կը զգայի թէ մեծութեան մը դիմաց կը գտնուիմ, հիմա արդէն մեծութիւններուն յատուկ հսկայ ու անպարագիծ աշխարհ մը կը բացուէր առջեւ, թէկուզ առանց կարենալ ամբողջութեամբ թափանցելու անոր հոգեմտաւոր խորագոյն ալքերն ու մտնելու անհունութեան բարձրագոյն ոլորտները...:

Այնուամենայնիւ Վահե Օշական ինծի համար մնաց իբրեւ ըմբոստ, արտակերպ, խորիմաստ ու ինքնատիպ գրող մը: Եւ եթէ կարելի է անոր արտայայտած մտքերուն ու գաղափարներուն վերապահութեամբ մօտենալ, ապա կարելի չէ կասկածի տակ առնել անոր իրաւութիւնն ու խիզախութիւնը... :

1988 կամ 1989, Պէյրուք:

Թուականը կարելի է ճշդել, որովհետեւ Վահե Օշականի Պէյրուք վերջին այցելութիւնն էր: Բանաստեղծուհի ու գրականագետ՝ Շուշիկ Տասնապետեանը հեռաձայնեց.

-Մովսէս, Վահե Օշականի նուիրուած ձեռնարկին ներկայ չէիր, որ շատ հետաքրքրական ու յաջող անցաւ: Սակայն սեղմ շրջանակի մէջ իր հետ հանդիպում մը եւս կազմակերպուած է, վաղը «Լեւոն Շանթ»ի կեդրոնը... դարձեալ «Համազգային»ի նախաձեռնութեամբ: Ան կը փափաքի որ դուն ալ ներկայ ըլլաս:

-Բայց Շուշիկ, անիկա զիս չի ճանչնար... ուրկէ՞ ուր...

-Նայիր... սխալ մի՛ հասկնար, խօսքը Պետիկի մասին է, հարցումներ ունի քեզի... անելին չեմ գիտեր... անպայման եկուր... չմոռնաս...

Իմ պարտաճանաչ ընթերցո՞ղ, խոստացայ բայց չգացի: Զգացի, որովհետեւ այդ օրերուն Սնապեանի ներկայութիւնը այնքան ալ հաճելի չէր ինծի համար: Յաջորդ օրը Շուշիկը դարձեալ հեռաձայնեց.

-Մովսէս, ինչո՞ւ չեկար, ընկեր Վահէն լուրջ խօսելիք ունի հետդ...

-Թող ներէ ինծի, չկրցայ գալ, բայց եթէ կ'ուզէ հանդիպիւք օր մը... ես կը յարմարուիմ իրեն:

-Զ'ըլլար, շուտով պիտի մեկնի եւ ժամանակ չունի, բայց հիմա քովս է , կ'ուզէ խօսիլ հետդ:

Վահե Օշականը Պետիկին անձամբ կը ճանչնար: Յաւուր պատշաճի իրարու
որպիսութիւնը հարցնելէ ետք, ըսաւ.

-Կը ցաւիմ որ Պետիկը չկայ: Ինծի ձօնուած իր մէկ բանաստեղծութեան պատճենը
ընկերներէս շատեր ղրկեցին ինծի (Ան քանի մը անուն տուաւ, որոնցմէ միայն Մովսէս
Պէշաքեանը կը յիշեմ): Իրականութեան մէջ, ատիկա երգիծանք չէ, սակայն այդ չէ
խնդիրը, կ'ուզեմ գիտնալ թէ այդ ոճով ուրիշ բանաստեղծութիւններ ալ գրած ունի՞...

- Կը կարծեմ որ ո'չ, չունի, սակայն եթէ գրած եւ պահած է, չեմ գիտեր:

-Եթէ պատահի որ ձեռագիրներուն մէջ նմանօրինակ բան մը գտնեք, ղրկեցեք ինծի:
Պօղոսն ալ տեղեակ չէ, սակայն լաւ պիտի ըլլար, եթէ երեքով՝ Պօղոսին հետ
հանդիպելիք առիթով մը... Խօսելու բան կայ...:

-Շատ լաւ, դուք որոշեցեք. ես կը յարմարուիմ:

Դժբախտաբար հանդիպումը չկայացաւ ու ես չգիտցայ թէ ի՞նչ պիտի հարցնէր... Եւ
մանաւանդ հետաքրքրական էր իմանալ թէ ի՞նչ էր իր կարծիքը Պետիկի
գրականութեան մասին... առհասարակ: Սակայն զիս զարմացնողը եղաւ այն որ ինք
շատ բնական ու կիրթ ձեւով զրուցեց հետս: Թէ ինչո՞ւ կը սպասէի որ իր գրականութեան
պէս տարօրինակ ու անհեթեթ ձեւով պիտի արտայայտուէր... չեմ գիտեր...

Այնուամենայնիւ ես անդրադարձայ որ այս «անուղղայ ուղղամիտը», ոչ թէ ինք
«Խուճապ»ի մատնուած տագնապահար մըն է, որ «ահագանգ» կը հնչեցնէ, այլ այդպէս
է իր տեսած ու ապրած կեանքը, զոր իր հոգեմտաւոր պրիսմակէն անցընելէ ետք,
տարերայնօրէն (զուցէ ենթագիտակցաբար) կը դրսեւորուի... :

իմ

բանիմաց ընթերցո՞ղ,

Թոյլ տուր խոստովանիմ, որ Վ. Օշականի խոր ու անպարագիծ գրականութեան մէջ, առաւել եւս թափանցելու գեղարուեստական ներուժն ու համապատասխան պատրաստուածութիւնը, տակաւին կը պակսին ինծի: Նախ՝ անոր համար, որ իր ստեղծագործութիւններէն փոքր տոկոս մը միայն կարդալու առիթը ունեցած եմ, եւ ապա իր արուեստը բացայայտելն ու մեկնաբանելը ոչ միայն յաւելեալ խորացում ու մտքի թռիչք, այլեւ առանձին մասնագիտութիւն կ'ենթադրէ: Վահե Օշականի գրականութեան լաւագոյն գիտակներն ու մեկնաբանները Գրիգոր Պլտեանն ու Մարգ Նշանեանը ըլլալու են: Հետաքրքրուողներուն կ'առաջարկեմ դիտել վերոյիշեան ժապաւենը, որուն կապը այս է <https://youtu.be/Gp9sHY1hzoo> :

Իսկ իմ հասկցածս եղաւ հետեւեալը .

Վահե Օշական իր «որոնումներուն» ընթացքին իր մէկ բանաստեղծութեան մէջ, գգուշացնելէ ետք մարդիկը, կը կանչէ. «Հէ՛յ, մէկը կա՞յ տիեզերքի մէջ», իսկ Ուիլիըմ Սարոյեան իր մէկ թատերախաղին մէջ ձայն կու տայ «Հէ՛յ, ո՞վ կայ այնտեղ»:

Արտաքննապետ կը թուի թէ երկուքն ալ գլխազիր Մարդ կը փնտռեն, առաջինը՝ տիեզերքի, իսկ երկրորդը՝ գետնի վրայ: Տպաւորութիւնս այն է սակայն որ այս երկու հսկաները, հակառակ անոր որ արտայայտչական գետնի վրայ իրարու ներհակ տարածքներու վրայ կը խուսանաւեն, **աստուածայինը կ'որոնեն մարդու մէջ**, (հին եգիպտացիներու նման) **իսկ մարդկայինը՝ աստուծոյ մէջ** (հին յոյներու նման)... առանց նժարի վրայ դնելու սակայն իրենց հաւատքն ու աստուծոյ գոյութիւնը... :

Իսկ թէ ո՞րն է **աստուածայինի** ու **մարդկայինի** խաչածեման կամ բախման կէտը... տակաւին կը մնայ անլոյծ, անթեղուած ու խորհրդաւոր: Հոս է որ «**ըլլալ-չըլլալ**»-ու յաւիտենական հարցը ի յայտ կու գայ ու կը շարունակէ բանեցնել, տազնապեցնել ու տառապեցնել մարդկային **ստեղծագործ մտքի հանճարը...:**

There are no comments yet.